

9. WYBRANE ZAGADNIENIA W ZAKRESIE OCHRONY RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ W LASACH (*Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie*)

9.1. OGÓLNE ZASADY W OCHRONIE LEŚNEJ PRZYRODY

Nie można skutecznie chronić przyrody koncentrując się na wybranych obszarach o wysokich walorach czy na populacjach określonych gatunków. Działania w ochronie przyrody są skuteczne tylko wtedy, kiedy obejmują całą przestrzeń i podejmowane są w zróżnicowanym zakresie w obszarach poddanych ochronie jak parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, dotyczą cennych populacji gatunków i osobników oraz są obecne w zasadach prowadzenia działalności gospodarczej w rolnictwie, leśnictwie i innych formach użytkowania przestrzeni. Ochrona musi być zapisywana w planowaniu przestrzennym dla uzyskania pełnej integracji z różnymi dziedzinami życia gospodarczego. Filozofię tę, zwaną ideą ekorozwoju, zapoczątkował Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro (1992).

W oparciu o tę ideę powstały krajowe strategiczne programy rządowe - Polityka Ekologiczna Państwa, Strategia ochrony żywych zasobów przyrody, Polityka Leśna Państwa wraz z Programem zwiększenia lesistości.

Polityka Leśna Państwa określiła w stosunku do wszystkich form własności lasów podstawowe ich funkcje, cele oraz zadania. Do podstawowych funkcji lasu należą funkcje:

1. Ekologiczno– ochronne - powodujące stabilizację wody w przyrodzie, przeciwdziałanie powodziom, osuwiskom, ochronę gleb i krajobrazu przed stepowaniem, kształtowanie klimatu, stabilizację składu atmosfery, tworzenie warunków do zachowania potencjału biologicznego wielkiej liczby gatunków.
2. Produkcyjne – zapewniające zachowanie odnawialności i trwałego użytkowania drewna, użytków nieдрzewnych pozyskiwanych z lasu i gospodarki łowieckiej, rozwijanie turystyki, w tym kwalifikowanej.
3. Społeczne – zapewniające kształtowanie korzystnych warunków zdrowotnych i rekreacyjnych dla społeczeństwa, tworzenie rynku pracy oraz różnorodnych form użytkowania lasu przez społeczność lokalną.

Prawne uregulowania ich realizacji zabezpieczają przepisy ustawy o lasach (1991), ustawy o ochronie przyrody (2004), ustawy Prawo ochrony środowiska (2001), ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych (1995), ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (2003).

9.1.1. LASY I OCHRONA PRZYRODY W RDLP W KROŚNIE

Lasy, pokrywając 36% powierzchni województwa podkarpackiego (w południowej części województwa dochodząc do 70 a nawet 80%) stanowią jedno z jego najcenniejszych bogactw – tak pod względem przyrodniczym jak również ekonomicznym. To między innymi ekosystemy leśne decydują o wyjątkowej atrakcyjności naszego regionu dla turystyki i rekreacji. Są jednocześnie źródłem najbardziej przyjaznego środowiska i odnawialnego surowca jakim jest drewno.

Ponad 80% lasów województwa podkarpackiego stanowią lasy Skarbu Państwa. W zarządzie 26 nadleśnictw wchodzących w skład RDLP w Krośnie pozostaje ponad 418 tys. ha lasów stanowiących własność Skarbu Państwa oraz 90 tys. ha lasów nie stanowiących własności Skarbu Państwa, nad którymi nadleśnictwa sprawują nadzór w oparciu o porozumienia zawarte ze starostami.

Przeważająca większość (84,5%) to tzw. lasy ochronne (przy średniej krajowej wynoszącej 47,5%,) z czego 58,9% stanowią lasy wodochronne, 9,8% - lasy w strefie uszkodzeń przemysłowych, 6,5% - lasy glebochronne, 3,9% - lasy podmiejskie, 0,6% lasy uzdrowiskowe, 4,8% - lasy cenne przyrodniczo, rezerваты i ostoje zwierząt chronionych, nasienne i na stałych powierzchniach badawczych.

Bogactwo przyrodnicze lasów Podkarpacia oraz doskonały ich stan zachowania wyróżniają nasz region i stawiają go pod względem walorów przyrodniczych na bardzo ważnym miejscu w kraju.

W granicach zasięgu RDLP w Krośnie znajdują się 2 parki narodowe - Bieszczadzki i Magurski o łącznej pow. 48 540 ha. Bieszczadzki Park Narodowy wraz z otuliną obejmującą Park Krajobrazowy Doliny Sanu i Ciśniańsko - Wetliński Park Krajobrazowy (Nadleśnictwa: Cisna, Stuposiany, Lutowska, Baligród, Komańcza) wchodzi w skład Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery *Karpaty Wschodnie*, jedyne go trójpaństwowe tego typu obszaru w Europie.

Na terenach zarządzanych przez RDLP w Krośnie znajdują się następujące formy ochrony utworzone, ustanowione bądź powołane na podstawie ustawy o ochronie przyrody (2004): 74 rezerваты przyrody o pow. 10,092 ha, 8 parków krajobrazowych o pow. 182 tys. ha, 13 obszarów chronionego krajobrazu obejmujących pow. 193 tys. ha, 303 pomniki przyrody ożywionej i nieożywionej, 382 użytki ekologiczne o pow. 2 390 ha, 5 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, 182 strefy ochronne miejsc ostoi, rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych, 6 Obszarów Specjalnej Ochrony Natura 2000 o pow. 221,6 tys. ha, 14 Specjalnych Obszarów Ochrony Natura 2000 o pow. 201,8 tys. ha.

9.1.2. WYKONYWANIE OCHRONY PRZYRODY W LASACH PAŃSTWOWYCH

Integralną częścią planu urządzenia lasu dla Nadleśnictwa - podstawowego dokumentu planistycznego w Lasach Państwowych jest Program ochrony przyrody. Obowiązek sporządzania tego dokumentu nałożyła znowelizowana w 1991 r. ustawa o lasach.

Program ochrony przyrody wykonywany jest w celu:

1. Poprawy warunków ochrony i w miarę możliwości wzbogacania zasobów przyrodniczych ekosystemów leśnych, a w szczególności zachowania różnorodności biologicznej na wszystkich poziomach organizacji: genowym, gatunkowym, populacyjnym, ekosystemowym i krajobrazowym.
2. Zinwentaryzowania i zobrazowania warunków przyrodniczych oraz zagrożeń przyrody w nadleśnictwie na tle regionu i kraju.
3. Doskonalenia gospodarki leśnej i sprawowania ochrony przyrody.
4. Uświadczenia obecnego i potencjalnego zagrożenia lasów i środowiska przyrodniczego.
5. Możliwości wykonywania analiz porównawczych dotyczących zmian stanu lasu i środowiska przyrodniczego.
6. Ochrony zabytków materialnych w lasach.

Jednym z celów opracowywania programów ochrony przyrody jest również przekazywanie bieżącej informacji o stanie przyrody i zadaniach z niej wynikających lokalnym władzom, organizacjom społecznym, szkołom, społeczności lokalnej. Na posiedzenia Komisji Planu zapraszani są przedstawiciele miejscowych społeczności, którzy mają możliwość wnieść swoje propozycje i uwagi. Programy ochrony wykonywane są bowiem dla zasięgu terytorialnego nadleśnictw, w postaci odrębnego opracowania, będącego niezależnym, zamykającym się w jedną całość dokumentem.

Program ochrony przyrody zawiera dokładną inwentaryzację wszystkich obszarów chronionych, gatunków roślin i zwierząt, gatunków chronionych a także wskazania zagrożeń dla środowiska przyrodniczego oraz wynikający z tych zagrożeń plan działań.

W odniesieniu do szczególnych form ochrony przyrody, które znajdują się na terenach leśnych, wykonywanie zadań ochronnych odbywa się na zasadach określonych w ustawie o ochronie przyrody (2004). Dla rezerwatu przyrody, na podstawie art. 18 ww. ustawy regionalny konserwator przyrody sporządza plan ochrony a ustanawia go w drodze aktu miejscowego regionalny dyrektor ochrony środowiska. Plan ochrony sporządza się na okres 20 lat. Do czasu ustanowienia planu ochrony sporządzany jest projekt zadań ochronnych na okres nie dłuższy niż 5 lat. Obecnie żaden rezerwat nie ma ustanowionego planu ochrony, natomiast dla 28 rezerwatów przyrody zostały ustanowione przez RDOŚ zadania ochronne.

Spośród 74 rezerwatów przyrody na terenach zarządzanych przez RDLP - 44 to rezerваты leśne o pow. 5 217 ha. Przedmiotem ochrony jest całe zbiorowisko leśne. Pozostałe to: rezerваты florystyczne - 9 o pow. 188 ha, rezerваты krajobrazowe - 9 o pow. 3 613 ha, rezerваты torfowiskowe - 4 o pow. 61 ha, przyrody nieożywionej 4 - o pow. 175 ha i 4 faunistyczne - 838 ha.

Dużą grupę rezerwatów na terenie RDLP stanowią rezerваты leśne o stosunkowo dużej powierzchni (kilkaset ha) chroniące zbiorowisko buczyny karpackiej. Co ładniejsze drzewostany bukowe bądź jodłowo-bukowe były typowane w przeszłości do ochrony rezerwatowej. W tych rezerwatach powinny być wykonywane zabiegi pielęgnacyjno-ochronne, zapewniające utrzymanie przedmiotu ochrony rezerwatu. Plany zadań ochronnych nie zezwalają jednak na jakiegokolwiek prace, jedynie te związane z zagrożeniem bezpieczeństwa. W przyszłości może skutkować to zanikiem przedmiotu ochrony.

Plany ochrony powinny posiadać także parki krajobrazowe, przy czym reżim ochronny jest w nich zdecydowanie niższy, gospodarka leśna uwzględniająca wszystkie zasady obowiązujące w lasach ochronnych wykonywana jest zgodnie z ustawą o lasach (1991).

Dla obszarów Natura 2000 zatwierdzonych przez Komisję Europejską będą sporządzane plany zadań ochronnych oraz plany ochrony. Obecnie rozpoczęto sporządzenie planów ochrony dla 3 obszarów: Kołacznia, Trzciana i Rymanów oraz wyłoniono wykonawców planów dla Roztoczańskiego OO i Magurskiego OO.

Oprócz ochrony obszarowej lasy zajmują się również ochroną gatunkową. Ochrona zwierząt realizowana jest w trzech formach: gatunkowej, strefowej (strefy ochrony), oraz czynnej - jak reintrodukcja, hodowla, dokarmianie zwierzęcy.

Na terenie RDLP znajduje się 184 strefy ochrony miejsc rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych. Zostały utworzone dla takich gatunków jak: orzeł przedni, orlik krzykliwy, bocian czarny, orzeł bielik, głuszec i cietrzew oraz wąż Eskulapa. Wokół miejsc gniazdowania bądź rozrodu wyznacza się strefy ochrony całorocznej i okresowej. Powierzchnia wszystkich stref ochrony całorocznej wynosi 982 ha, natomiast okresowej 8 226 ha.

W stosunku do gatunków chronionych zostały zrealizowane, są w trakcie realizacji lub będą kontynuowane następujące projekty:

1. Projekt ochrony siedliska węża Eskulapa wykonany przez Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie w 2009 r. polegający na usypywaniu kopców oraz odkrzaczaniu starych ruin, piwnic i innych zabudowań na terenie Nadleśnictwa Lutowiska, gdzie znajduje się największa naturalna ostoja węża Eskulapa a także innych przedstawicieli herpetofauny: gniewosza, traszki górskiej, traszki karpackiej oraz salamandry plamistej. Zabiegi te pozwalają na rozmnażanie się i powiększanie populacji. W roku 2011 projekt będzie kontynuowany.
2. Instytut Ochrony Przyrody wspólnie z leśnikami realizuje także inne projekty dotyczące ochrony gatunkowej, a mianowicie:
 - 2.1. Projekt: „Ochrona gatunkowa rysia, wilka i niedźwiedzia w Polsce”, którego jednym z zadań jest poprawa bazy żerowej dla niedźwiedzi poprzez rewitalizację starych sadów owocowych, odślanianie, prześwietlanie starych drzew a także sadzenie młodych drzewek starych odmian w miejscu starych sadów na terenach nieistniejących wsi,
 - 2.2. Projekt „Liczebność oraz migracje niedźwiedzi w polskich Karpatach” - obejmuje badania genetyczne na podstawie próbek pobranych z odchodów niedźwiedzi,
 - 2.3. Projekt „Inwentaryzacja wilków i rysi w nadleśnictwach i parkach narodowych” - śledzenie zmian i zasięgu występowania wilka i rysia,
 - 2.4. Stały monitoring żubrów na terenie nadleśnictw bieszczadzkich - realizowany przez 5 nadleśnictw bieszczadzkich i Stację Badawczą Fauny Karpat, Muzeum i Instytut Zoologii PAN w Ustrzykach Dolnych. Zadania projektu to obserwacja stad, liczebności i przyrostu, migracji sezonowych i rocznych, badanie profilu genetycznego oraz wykonanie raportu z monitoringu.

W roku 2010 rozpoczęła się realizacja projektu „Ochrona in situ żubra w Polsce - część południowa”, w który zaangażowane są 4 nadleśnictwa: Baligród, Komańcza, Lutowiska i Stuposiany a koordynatorem jest RDLP. Zadania projektu to: opieka nad stadami, monitoring stanu zdrowotnego, zasięgu i liczebności, ochrona zmienności genetycznej poprzez zaplanowane reintrodukcje z zagranicy, podnoszenie akceptacji społecznej dla tego gatunku.

W 2009 r. Dyrektor RDLP powołał Komisję ds. ochrony i hodowli żubrów na terenie RDLP w Krośnie, której zadaniem jest opracowywanie propozycji działań w zakresie hodowli i ochrony żubrów w Bieszczadach.

Gwałtownie postępujący spadek liczebności kuraków leśnych, zarówno w Polsce jak i Europie, spowodował konieczność podjęcia działań zmierzających do ratowania przed całkowitym wyginięciem populacji głuszca. Z inicjatywy leśników i myśliwych powstał i funkcjonuje na terenie Nadleśnictwa Leżajsk ośrodek hodowli głuszca. Głuszce hodowane są w warunkach półnaturalnych, aby jak najbardziej przystosować ich do życia na wolności. W latach 2001-2002 odbyły się dwukrotnie wsiedlenia głuszców z hodowli w Leżajsku do lasów na terenie Puszczy Solskiej, gdzie znajdują się najlepsze biotopy dla tego gatunku.

Program hodowli wolverowej na lata 2011–2015 zakłada odchowanie rocznie do 30 osobników, zwiększenie puli genowej poprzez zakup jaj i piskląt oraz stopniowe wsiedlenie w sąsiadujące z wolverami biotopy w celu utworzenia lokalnej populacji głuszca. Głuszec jest to bardzo trudny w hodowli gatunek, niezmiernie stresogenny, szczególnie wrażliwy na obecność drapieżników.

W zakresie ochrony gatunkowej roślin, RDLP w Krośnie realizuje program ochrony i restytucji cisa pospolitego. Program in situ obejmuje utrzymanie zwarcia umiarkowanego w drzewostanach z udziałem cisa, usuwanie innych gatunków drzew i krzewów w zasięgu koron cisa, ochronę nalotów i podrostów przed zwierzną, przygotowanie gleby pod odnowienia naturalne, usuwanie posuszu w najbliższym sąsiedztwie cisów i obserwację procesów oddziałujących na populację cisa. Ochrona ex situ polega na zbiorze nasion i produkcji materiału sadzeniowego, założeniu plantacji nasiennej zachowawczej, założeniu upraw pochodnych z populacji cisowych występujących w rezerwach cisowych: Cisy na Górze Jawor, Woronikówka, Łysa Góra, Wadernik, Igiełki, Kretówki, Cisy w Serednicy. Zebrane nasiona są stratyfikowane na szkółce kontenerowej na terenie Nadleśnictwa

Oleszyce i wysiewane wiosną (lata 2011-2013), produkcja sadzonek potrwa 3-4 lata a w 2015 r. zostaną wysadzone w wytypowanych drzewostanach.

Nadleśnictwo Ustrzyki Dolne wspólnie z leśnikami z Republiki Słowackiej podjęło się realizacji projektu pod nazwą: „Kłokoczka południowa roślinnym symbolem współpracy polskich i słowackich regionów nadgranicznych”. Zamiarem tego przedsięwzięcia było ocalenie od zapomnienia krzewu kłokoczki południowej oraz przekonanie mieszkańców do sadzenia kłokoczki w ogrodach i wskrzeszenie zapomnianego już rzemiosła opartego na materiale pozyskanym z drewna i nasion tego krzewu. Młode sadzonki kłokoczki wyhodowane na szkółkach leśnych zostały posadzone w różnych miejscach publicznych na terenie Ustrzyk Dolnych oraz trafiły do indywidualnych odbiorców. Pomysł sadzenia tego „świętego krzewu” to pierwszy krok do powrotu zapomnianego gatunku do ogrodów, lasów, skwerów itd.

Dużym problemem w wykonywaniu zadań z ochrony przyrody jest ich finansowanie. Zgodnie z art. 54 ustawy o lasach (1991) – wykonywanie zadań z ochrony przyrody finansuje budżet państwa. W konsekwencji martwego dziś przepisu (dofinansowanie bp – 0 zł) nadleśnictwa nie mają środków na realizację zadań w rezerwach przyrody - od tak podstawowych spraw jak oznakowanie i oznaczenie granic, przez wykonanie niezbędnych prac hodowlanych, których zaniechanie w skrajnych przypadkach grozi utratą przedmiotu ochrony. W najtrudniejszej sytuacji są nadleśnictwa, na terenie których znajdują się rezerwy odwiedzane przez turystów (np. Prądky, które w sezonie turystycznym i w dniach wolnych odwiedza po 1000 osób dziennie), gdyż utrzymanie porządku i czystości spada na ich barki.

9.2. REALIZACJA ZADAŃ W ZAKRESIE OCHRONY EKOSYSTEMÓW LEŚNYCH I RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ LEŚNEJ PRZYRODY

Jednym z ważniejszych celów współczesnej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej jest ochrona różnorodności przyrody. Biologiczne zróżnicowanie lasów sprzyja stabilności ekosystemów leśnych oraz poszerzaniu możliwości ich wielostronnego użytkowania. Zobowiązuje nas do tego podpisana przez rząd i ratyfikowana przez Sejm Konwencja o Różnorodności, według której „bioróżnorodność jest to zróżnicowanie wszystkich żywych organizmów występujących na Ziemi, w ekosystemach lądowych, morskich, słodkowodnych oraz zespołach ekologicznych, których są częścią; dotyczy to różnorodności w obrębie gatunków, pomiędzy gatunkami oraz różnorodności ekosystemów”. Założenia Polityki Leśnej Państwa rozszerzają pojęcie ochrony przyrody poza tradycyjnie pojmowaną konserwatorską ochronę na tereny użytkowane i zagospodarowane.

Lasy tworzą najbardziej złożone, najbogatsze w gatunki organizmów ekosystemy, w których rozkład materii, akumulacja energii, obieg pierwiastków, oddziaływanie na klimat jest tak wielkie, że wpływają na stan całej biosfery.

Lasy RDLP w Krośnie położone są w 2 krainach o odmiennych warunkach przyrodniczo-leśnych: Krainie Małopolskiej i Krainie Karpackiej. Drzewostany Krainy Małopolskiej wykazują cechy typowe dla całego pasa Wyżyn Środkowopolskich, gdzie ponad 50% powierzchni zajmują siedliska borowe i 40% siedliska lasowe. Na ubogich siedliskach występują głównie bory sosnowe, pozostałe 10% to lasy łęgowe i olsy. Podstawowym gatunkiem lasotwórczym jest tu sosna. Zupełnie inaczej wygląda układ siedlisk w Krainie Karpackiej. Przeważa tu las wyżynny - ok. 50% i las górski 47%. Podstawowymi gatunkami lasotwórczymi są buk i jodła. Korzystne warunki przyrodnicze, dominujący udział bardzo żyznych siedlisk stwarzają dobre warunki do rozwoju zasobnych, wielogatunkowych i wielogeneracyjnych lasów.

Różnorodność i bogactwo środowiska przyrodniczego terenów Podkarpacia wiąże się z występowaniem zróżnicowanych krajobrazów, siedlisk, zbiorowisk roślinnych. Duża zmienność siedlisk jest przyczyną znacznego bogactwa gatunkowego flory, w tym szczególnie gatunków leśnych. Są to rośliny żyznych lasów liściastych i mieszanych regla dolnego i pogórza. Wiele gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Roślin występuje tylko w tym regionie. Są to m.in. ciemiernik czerwony, tojad wiechowaty, tojad wschodniokarpacki, tojad niski a także dzwonek piłkowany, gatunek zgłoszony przez Polskę do rozszerzenia załącznika II Dyrektywy Siedliskowej (1992). Osobliwością jest również skrajnie zagrożony różanecznik żółty, którego jedyne, uznawane za naturalne, stanowisko znajduje się w Kołaczni k. Leżajska, kotewka orzech wodny - także krytycznie zagrożona. Warto też wspomnieć o cisie, którego naturalne stanowiska znajdują się w kilku rezerwach cisowych położonych na terenie krośnieńskich lasów.

W celu dokładniejszego rozpoznania różnorodności w lasach w 1995 r. przeprowadzono pierwszą nadzwyczajną waloryzację przyrodniczą. Kolejna, tym razem w oparciu o załączniki Dyrektywy Siedliskowej (1992), przeprowadzona została w latach 2006-2007 przez leśników ze wsparciem pracowników naukowych różnych specjalności. Zainwentaryzowano następujące siedliska leśne:

kwaśne buczyny, żyzne buczyny, środkowoeuropejskie górskie lasy bukowe z jaworem i szczawiem, grądy środkowoeuropejskie i subkontynentalne, jaworzyny i lasy klonowo-lipowe, śródłądowe kwaśne dąbrowy, bory i lasy bagienne, łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe, łągowe lasy dąbrowo-wiązowo-jesionowe, ciepłolubne dąbrowy, jodłowy bór świętokrzyski, śródłądowy bór chrobotkowi, górskie bory świerkowe.

Z siedlisk nieleśnych: śródłądowe wydmy z otwartymi murawami, naturalne jeziora eutroficzne, naturalne dystroficzne jeziora i stawy, suche wrzosowiska, murawy kserotermiczne, górskie i nizinne murawy bliźniczkowe, zmiennowilgotne łąki trześlicowe, ziołorośla górskie i nadrzeczne, niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie, górskie łąki kośne, torfowiska wysokie, torfowiska przejściowe i trzęsawiska, torfowiska zasadowe, rumowiska krzemianowe. Inwentaryzacja została w pełni wykonana. Nie obyło się bez problemów. Najwięcej trudności sprawiała inwentaryzacja siedlisk nieleśnych, określenie zasięgu poszczególnych siedlisk nieleśnych o powierzchni kilkudziesięciu hektarów. Wyszukanie i rozpoznanie rzadkich gatunków roślin i owadów wymaga wysokich kwalifikacji florystycznych i entomologicznych.

Przeprowadzona inwentaryzacja przyrodnicza w lasach będzie wielką korzyścią w planowaniu gospodarki leśnej. Lasy pełnią funkcje ochronne, więc znajomość i lokalizacja poszczególnych siedlisk i gatunków pozwoli na ich lepszą ochronę.

Jak już było wspomniane, w lasach praktyczna ochrona leśnej różnorodności biologicznej realizowana jest na wielu poziomach: genetycznym, gatunkowym, ekosystemowym, krajobrazowym. Nowe pokolenia drzewostanów pochodzą z nasion uzyskiwanych z drzewostanów nasiennych tworząc własną bazę nasienną. Drzewostany nasienne wyróżniają się spośród pozostałych drzewostanów jakością, zdrowotnością, i zdolnościami adaptacyjnymi. W lasach karpackich jest dużo drzewostanów rodzimego pochodzenia, zbliżonych do naturalnych, dostosowanych do klimatu i gleb. Pozyskiwane nasiona o największej wartości hodowlanej i genetycznej służą do zakładania upraw pochodnych a te z kolei stanowią nową bazę nasienną. W Leśnym Ośrodku Nasiennym w Dukli znajduje się wyluszcarnia i przechowalnia nasion, gdzie przechowywane pod pełną kontrolą nasiona buka służą dla wszystkich dyrekcji z południowej Polski.

W produkcji materiału sadzeniowego stosuje się metodę mikoryzacji siewek. Zabieg ten polega na wprowadzaniu do substratu szczepionki właściwych grzybów mikoryzowych. W ten sposób wyhodowane sadzonki przeznacza się do zakładania upraw w gorszych warunkach ekologicznych, np. na gruntach porolnych, gruntach zrehabilitowanych, pożarzyskach.

W ostatnich latach zmieniło się podejście do posuszu i złomów oraz tzw. martwego drewna, które pozostawione w lesie, jest siedliskiem wielu gatunków leśnej fauny.

Dużą wagę przywiązuje się do ochrony różnorodności biologicznej na terenach nieleśnych, głównie łąkowo-pastwiskowych, będących w zarządzie Lasów Państwowych a także do kształtowania i ochrony krajobrazu. Celem wykonywanych zabiegów jest zachowanie flory, szczególnie gatunków rzadkich, chronionych, muraw kserotermicznych, mikro- i makrofauny związanych z terenami nieleśnymi. Kształtowanie krajobrazu to głównie zachowanie dotychczasowej mozaiki zespołów leśnych i nieleśnych, zachowanie różnorodności zespołów roślinnych, kształtowanie stref ekotonowych, przeciwdziałanie sukcesji (usuwanie nalotów drzew i krzewów).

W wielu miejscach zachowały się pozostałości po nieistniejących dziś wsiach, wysiedlonych po II wojnie światowej. Są to stare sady owocowe, cmentarze lub tylko ich fragmenty z okresu I i II wojny światowej, resztki budynków, piwnic, studni, placów przycerkiewnych. Obecnie znajdują się pod zarządem Lasów Państwowych. Leśnicy otaczają je opieką, wiele z tych miejsc objętych jest różnymi formami ochrony jak zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne lub po prostu znajdują się w środku lasu a pamięć po nich znaczą szpalery, kępy lub czytelne układy starych drzew.

W przypadku starych sadów owocowych podejmuje się działania w celu zachowania materiału genetycznego mrozoodpornych i rzadkich dziś odmian drzew owocowych. Zabiegi polegają na pielęgnacji starych drzew poprzez prześwietlanie koron, produkcję sadzonek starych odmian i wprowadzanie ich w miejsce starych sadów lub zakładanie nowych. Miejsca te są doskonałą bazą żerową dla zwierzyny leśnej (głównie preferują je niedźwiedzie). Dzięki nim ogranicza się szkody wyrządzane przez zwierzynę w drzewostanach.

W celu ograniczenia szkód od zwierzyny powszechnie zabezpiecza się uprawy i młodniki przed zgryzaniem i spalaniem. W 2010 r. zabezpieczono 7 772 ha upraw przy użyciu repelentów, 617 ha mechanicznie oraz wykonano 353 km grodzeń.

Działania ograniczające populacje szkodliwych owadów prowadzono na powierzchni 883 ha, w tym głównie pędraków chrabąszczy na powierzchni 470 ha. Celem ograniczenia liczebności grzybów patogenicznych stosowano biologiczne zabezpieczanie pniaków przeciwko patogenom korzeniowym na pow. 161 ha a także zwalczanie mechaniczne grzybów na powierzchni 1 048 ha (głównie raka jodły) i chemiczne na pow. 4 ha.

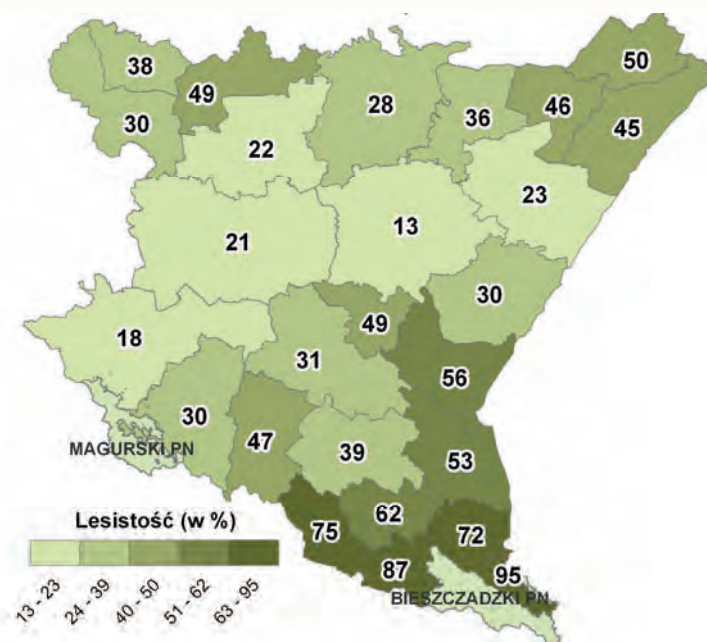
9.3. DZIAŁANIA NA RZECZ ZWIĘKSZANIA LESISTOŚCI W 2010 ROKU

Województwo podkarpackie należy do grupy jednostek administracyjnego podziału Polski o największej lesistości wynoszącej 37,2%, znacznie przewyższającej średnią krajową (29,1%). Ze względu na strukturę użytkowania ziemi i ukształtowanie środowiska optymalna lesistość Polski powinna wynosić 33-34%. Wielkość zalesień, ich rozmieszczenie oraz sposób realizacji określa krajowy program zwiększania lesistości (KPZL) przyjęty do realizacji przez Radę Ministrów w dniu 23 czerwca 1995 r. Głównym celem znowelizowanego w 2002 r. programu KPZL jest stworzenie warunków zwiększenia lesistości do 30% w 2020 r. i 33% w 2050 r. oraz zapewnienie racjonalnego przestrzenno-czasowego rozmieszczenia zalesień. W latach 1945-2000 zalesiono na terenie województw małopolskiego i podkarpackiego około 100 tys. ha, przy czym w województwie małopolskim dominowały zalesienia na gruntach prywatnych, natomiast w podkarpackim zalesienia na gruntach państwowych. W największym rozmiarze prowadzono je w latach 60 i 70, przykładowo w latach 1959/1960-1963/1964 zalesiano i odnawiano rocznie przeciętnie ok. 9,5 tys. ha. Dzięki wykonanym zalesieniom lesistość Polski od 1945 roku wzrosła z 20,8% do 29,1%, a las pokrył zbocza górskich dolin na Pogórze, w Bieszczadach i Beskidzie Niskim. Na ryc. 9.3.1. przedstawiono lesistość Polski według województw.

Ryc. 9.3.1. Mapa rozkładu lesistości Polski, wg województw [%] w 2009 r. [5]

Zgodnie z KPZL województwa podkarpackie i małopolskie należą do makroregionu południowo-wschodniego, o szczególnym nagromadzeniu walorów przyrodniczych wynikających z przewagi terenów wyżynnych, podgórskich i górskich, dużego udziału lasów i ogromnego znaczenia ich roli glebo- i wodochronnej. Lesistość tego obszaru jest mocno zróżnicowana i w zasięgu terytorialnego działania nadleśnictw Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie waha się od 13% w strefie użytkowanego rolniczo pogórza Karpat do ponad 95% w rejonie Bieszczadów. Lesistość w lasach Państwowych pod zarządem Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie przedstawiono na ryc. 9.3.2.

Ryc. 9.3.2. Mapa rozkładu lesistości w Lasach Państwowych pod zarządem RDLP w Krośnie w 2010 r. [41]

Na terenie całego makroregionu istotne jest zwiększanie i racjonalne kształtowanie istniejących kompleksów leśnych, szczególnie na terenach parków narodowych i ich otulin, a także na obszarach parków krajobrazowych oraz obszarów Natura 2000. Ważne jest również tworzenie powiązań ekologicznych, zalesianie wododziałów i obszarów zagrożonych erozją. Zachowanie i wzmacnianie walorów tego makroregionu ma znaczący wpływ na utrzymanie równowagi środowiska w południowej i centralnej części kraju.

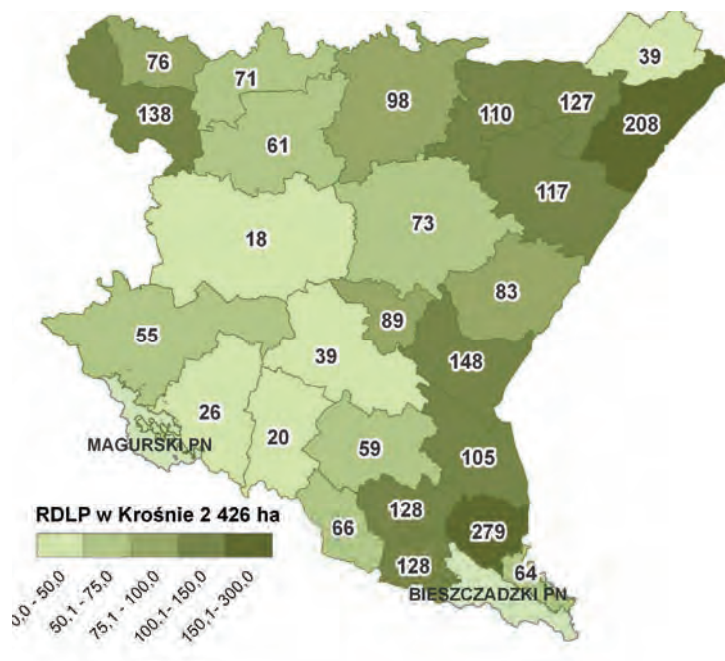
Na podstawie preferencji zalesieniowych gmin makroregionu południowo-wschodniego przewidziano zalesienie w latach 2001-2020 łącznie 67,6 tys. ha, przy czym zaplanowany rozmiar zalesień dla województwa podkarpackiego wynosi 35,6 tys. ha, w tym 4,2 tys. ha w sektorze państwowym. Planowane do wykonania zalesienia powinny służyć wzmocnieniu wodo- i glebochronnej funkcji lasów, przyczynić się do regulowania granicy rolno-leśnej oraz uwzględnić potrzebę zachowania łąk, pastwisk i zadrzewień jako tradycyjnego i ekologicznie uzasadnionego elementu krajobrazu, pełniącego jednocześnie ważną rolę w zapobieganiu spływowi powierzchniowemu i erozji użytkowanych rolniczo gleb.

Obecnie rozmiar prac zalesieniowych gruntów własności Skarbu Państwa został mocno ograniczony wskutek niewielkiego udziału gruntów przeznaczonych do zalesienia w jednostkach Lasów Państwowych oraz braku transferu powierzchni gruntów państwowych do zalesienia z Agencji Nieruchomości Rolnych (do 2003 r. Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa). Stąd główny ciężar zalesień gruntów porolnych przesunął się do regionów charakteryzujących się drobnopowierzchniową gospodarką rolną i sprowadza się do zalesiania gruntów niepaństwowych przez prywatnych właścicieli.

W 2010 r. na terenie nadleśnictw Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie wykonano 2 426 ha odnowień i zalesień, w tym duży udział odnowień naturalnych lasu - 610 ha, co stanowi ponad 25% wszystkich odnowień. Odnowienia lasu wykonywane na podstawie zatwierdzonych przez Ministra Środowiska planów urządzenia lasu, prowadzone są na powierzchni ujętej w powszechnej ewidencji gruntów i budynków jako las, natomiast zalesienia dotyczą gruntów nieleśnych sklasyfikowanych jako grunty rolne. Rozmiar zalesień w Lasach Państwowych stopniowo wygasa i w kolejnych latach kształtuje się na coraz niższym poziomie, a ewidencjonowanie zalesień sprowadza się najczęściej do porządkowania stanu faktycznego na gruncie, poprzez dokonywanie przeklasyfikowania na las gruntów zadrzewionych wskutek sukcesji naturalnej. W tab. 9.3.1. zestawiono rozmiar zalesień gruntów porolnych na terenach nadleśnictw Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie w latach 2004–2010, zaś na ryc. 9.3.3. przedstawiono odnowienia i zalesienia w 2010 r.

Tab. 9.3.1. Zalesienia gruntów porolnych na terenach nadleśnictw Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie w latach 2004-2010 r. [41]

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zalesienia gruntów porolnych w RDLP w Krośnie [ha]	258,4	157,9	114,5	81,2	157,6	63,2	8,2

Ryc. 9.3.3. Mapa rozkładu odnowień i zalesień w Lasach Państwowych pod zarządem RDLP w Krośnie w 2010 r. [41]

Wspierane przez Państwo zalesiania włączono do procesu restrukturyzacji i aktywizacji wsi dzięki uchwaleniu ustawy o przeznaczeniu gruntów rolnych do zalesienia (2001). Ustawa straciła swą moc po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, w której działania na rzecz wsparcia leśnictwa realizowane są w ramach działania 5 Zalesianie gruntów rolnych Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 oraz działania 221/223 Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

W praktyce pomoc świadczona w ramach tzw. PROW na rzecz prywatnych właścicieli przyszłych lasów polega na sporządzaniu przez nadleśnictwa Lasów Państwowych tzw. „Planu zalesienia”, stanowiącego podstawę do składania wniosków w powiatowych biurach Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz ubiegania się o środki finansowe na pokrycie kosztów zalesień oraz pielęgnacji zakładanych upraw leśnych. W latach trwania programu PROW 2004-2006 oraz 2007-2013 wykonano łącznie 2700 opracowań planów zalesienia na powierzchnię około 5 tys. ha. W tab. 9.3.2. zestawiono wykonane w latach 2004–2010 plany zalesienia.

Tab. 9.3.2. Wykonane plany zalesienia w latach 2004-2010 [41]

Rok		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Wykonane plany zalesienia	szt.	233	582	574	323	296	351	341
	ha	650	1101	1243	488	469	510	521

W każdym z 26 nadleśnictw Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie funkcjonuje sieć akredytowanych doradców leśnych, wyszkolonych w Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, udzielających porad nowym właścicielom lasów w zakresie zakładania, pielęgnowania oraz ochrony upraw leśnych i młodników.

Zakładanie upraw leśnych na gruntach porolnych stwarza wiele zagrożeń dla zachowania i utrzymania w dobrym stanie przyszłego lasu. Zagrożenia związane są z występowaniem gradacji

szkodników owadzich, obecnością patogenów grzybowych, szkodami od zwierzyny oraz katastrofami naturalnymi. W latach 2009-2010 na obszarach województwa podkarpackiego w uprawach leśnych i drzewostanach wystąpiły klęski od okiści, huraganowych wiatrów oraz ulewnych deszczy i powodzi - łącznie na 160,3 ha powierzchni ogólnej upraw na gruntach prywatnych oraz 439,7 ha upraw, 120,4 ha młodników, 117,8 ha drzewostanów, 40 ha zniszczonych pól siewnych w szkółkach leśnych na gruntach Lasów Państwowych.

W celu przeciwdziałania skutkom katastrof dążąc do odtworzenia zniszczonych upraw oraz stabilnego rozwoju przyszłych lasów Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie w oparciu o Zarządzenie nr 66 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych, od kwietnia 2010 r. udziela pomocy publicznej „de minimis” prywatnym właścicielom lasów, która w praktyce polega na świadczeniu usługi udostępniania sadzonek przez nadleśnictwa oraz refundacji poniesionych przez właściciela kosztów zakupu sadzonek przeznaczonych na naprawę szkód we własnym zakresie.

Wykonywane przez Lasy Państwowe plany zalesień, prowadzone doradztwo oraz udzielana pomoc, finansowana z przeznaczonych na ten cel środków funduszu leśnego, są niezbędnymi elementami wspierającymi działania osób prywatnych na rzecz lesistości województwa podkarpackiego.

Ryc. 9.3.4. Podtopione uprawy leśne, 2010 r. [41]